

Z. szerkesztő esete a televízióval

Z. szerkesztő esetei látszólag a televízióra születtek. Az újságíró találkozásai a valósággal — akár ezt az alcímet is viselhetnék a történetek. Az úton-útfélen fölszedett jellemző vagy egyszerűen csak érdekes esetek előbb a jegyzetfüzetbe, majd a képernyőre kerülnek, és a képernyő köztudottan a non-fiction, a valóság direkt tükrözésének legmegfelelőbb eszköze. Szinte már divat lett szembeállítani a fikciót és a dokumentumot, az utóbbit értékelve többre.

Itt álljunk meg egy percre. A Z. szerkesztő eseteit földolgozó tévéfilmek (ha más nem, műfaji megjelölésük mutatja) író írta, hivatásos színészek játszották műalkotások. Miért beszélünk akkor dokumentumról, non-fictionról? Azt, hogy Z. szerkesztő inkognitója magát az író, H. Barta Lajost rejti, és hogy az „esetek” egy részét korábban újságíróként napilapban publikálta — nem hagyva kétséget afelől, hogy létező személyek valóságos életsozóját vagy történetét dolgozza föl —, végül is nem kötelessége tudni a nézőnek. Bizonyára nem is tudja. Mi kelti föl benne mégis azt az érzést, hogy nem játékfilmet, hanem majdnem-dokumentumfilmet lát (azért nem „egészen” dokumentumfilmet, mert a színészeket fölismeri)? A földolgozás módja. Ami minden pillanatban a megszerkesztetlen valóság látszatát igyekszik

keltetni. A szöveg hangsúlyozottan hétköznapi, „irodalmiatlan”. A képen csaknem kizárólag a kamera (illetve a riporter) felé forduló arcokat látunk premier plámban. A fényképezés riportszerű. A színészi játék keresetlenül tárgyilagos, kerül minden kiszámítottságot, „figurateremtést”, a mindennapok spontán megszólalásaihoz közelít.

Mindezek alapján az alkotói folyamatot a következőképpen rekonstruálhatjuk. Az újságíró munkája során érdekes vagy megrendítő eseteket találkozik. Fölkeresi a történetek szereplőit. Beszélget velük. Szavait gondosan lejegyzi. Hazamegy, és a szövegben csak annyit változtat, amennyi föltétlenül szükséges. A rendező kiválasztja az alkalmas színészeket, és a felvétel közben arra inti őket, hogy viselkedjenek úgy, mintha nem volnának színészek.

Itt bezárul a hibás kör, ami annak ellenére hibás, hogy nagyjából minden színpadi mű, film vagy tévéjáték hasonlóképpen születik. Az író minden esetben a valóságból meríti, a szereplő-létre támadó szemelvek szövegén minden esetben csak annyit vál-

tozlat, amennyi feltétlenül szükséges, és a rendező (csaknem) minden esetben arra inti a színészeket, hogy viselkedjenek úgy, mintha nem volnának színészek. Esztétikai minőség azonban mindezekén túl csak akkor jön létre, ha az író (a rendező, a színész stb.) a valóság részecskéinek átszítálásával valami többletet is létrehoz; más szóval, ha a műalkotás a valóságot általánosítottan és egyszerűsítettan a „különöség” szférájában tükrözi. Ez a műalkotást létrehozó mozzanat hiányzott Z. szerkesztő eseteiből. Valami sajátos hibrid, se-nem-dokumentum, se-nem-fikció jött létre: a hiteles valóság csorbát szenvedett a megszerkesztetlenség látszatát művi úton előidéző irodalmias eszközök (főként a monológok keresett „természetessége”) miatt, a színészekkel előadatott dokumentum pedig olyan műalkotást sejtetett, aminek esztétikai értelemben nem tudott megfelelni.

„Z. szerkesztő” egy divatos filmábrázoló módszer igazatában egyszerűen műhibát követett el. A módszert magát úgy foglalta össze és vonatkoztatta egyszerűsített a televízióra Bé-

Polgár Géza

kés Tamás a veszprémi tévéalálkozón elhangzott előadásában, hogy „a tévéjáték adaptálhatja, esztétikaivá teheti a televízió közvetítő jellegét. Csak úgy értelmezhető az az új törekvés, mely dokumentarista módon ad elő egy fiktív történetet”. A mozifilm már korábban hasznosította ezt a — kétségkívül a televízió „audiovizuális közvetlenségének” hatásából fakadó — fölismerést: Dárday *Jutalomutazása és Filmregénye* vagy Tarr Béla *Családi tűzfészek* című filmje valóban dokumentarista módon ad elő egy fiktív történetet — csupán nagy vonalakban körvonalazott szituációkkal, amelyeket a civil szereplők saját korábbi élettapasztalataik alapján próbálnak „megélni”. Z. szerkesztő éppen ellenkezően jár el: valóságos személyeket szólt meg, de kötött (és részben költött) szöveggel, színészekkel. És hogy a fából vaskarika tökéletes legyen: riportszerűen, a televízióban.

Annak idején H. Barta *Kiáltás* című dokumentumdarabjának bemutatóján bizarr hatást keltett, hogy miközben a színpadon a színésznő annak az asszonynak a monológiát mondta, akitnek a fia — anyja védelmében — megölte az apját, a nézőtérben ott ült a szerep „eredetije”. Akár izlésesnek ítéljük ezt a „jelenetet”, akár nem, az persze vitathatatlan hogy a színházban senki sem játszhatja el önmagát, esténként sorozatban. De a televízióban?! Különösen, hogy Z. szerkesztő esetét tekintve a „tévéjáték” egyenlő a riportter kér-

déseire adott válaszokkal... Mennyivel érdekesebb az igazi fagyaltmérgezőnél a fagyaltmérgezőt játszó színész? A megpróbáltatásokkal teli életútjáról beszélő asszonynál a színésznő, aki megszemélyesíti? Az utóbbi esetben Temessy Hédi teljesítményét csodáltuk, holott „eredetiben” föltehetőleg lett volna ugyanilyen teljesítmény — és mivel a valóság törvényei néha erősebbek az esztétikai törvényeknél, talán hitelesebb teljesítmény — maga az életút is.

A legfurcsább az egészben, hogy az a „műfaj”, amelynek a Z. szerkesztő emlékezetes esetei — nem lehet mást mondani — a műhibás változata, él és létezik a magyar televízióban: Vitray Tamás találta ki, és az a címe, hogy *Csak ülők és mesélek*. A sorsok hasonlósága néha döbbenetes. Z. szerkesztőnél egy idős hölgy biciklizni tanul, Vitraynál lovagolni — mindketten magányuk depressziójából vergődnek ki. Z. szerkesztőnél egy világtalan öregember százéves korában bölcs derűvel eljut falujának határán túlra, Vitraynál egy világtalan mérnök Lengyelországba utazik — *világot látni*. Csak-hogy amíg Z. szerkesztőnél az erőszakosan műalkotássá, szereppé objektivált sors menthetetlenül banalizálódik, addig Vitraynál a riport képes fölülemelkedni a pusztá érdekességen. És csupán az érti meg, hogy ez esetben a riport mennivel drámaibb és katartikusabb, mint a „műalkotás”. — aki mindkettőt látta

KOLTAI TAMÁS

A CÍMLAPON:

Szür Mari, Az erőd című készülő film egyik szereplője. Rendező:

Szinetár Miklós
(Inkey Alice felvétele)

filmvilág

XXI. évf. 19. sz. Film-
művészeti folyóirat.
Megjelenik minden hó-
nap 1-én és 15-én.

Főszerkesztő:
Hegedűs Zoltán.
Kiadja a Lapkiadó Vá-
llalat. Felelős kiadó:
Siklósi Norbert.

Szerkesztőség és ki-
adóhivatal: Budapest
VII., Lenin körút 9-11.
Telefon: 221-285. Levél-
cím: 1906 Postafiók 223
Terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely
postahivatalnál, a kéz-
besítőknél, a Posta hír-
lapüzleteiben és a Pos-
ta Központi Hírlap Iro-
dánál (1900 KHI, Buda-
pest V., József nádor
tér 1.) közvetlenül vagy
postautalványon, vala-
mint átutalással a KHI
215-96 162 pénzforgalmi
jelzőszámára. Előfizeté-
si díj ¼, évre 24.— Ft.
Külföldön terjeszti a
„Kultúra” Külkereske-
delmi Vállalat, H-1389
Budapest, Postafiók 149

78 3298
Egyetemi Nyomda
Budapest

Felelős vezető:
Sümeghi Zoltán igazgató

INDEX: 25 286

Páger Antal és Hűvösvölgyi Ildikó

Hullámzó völegény

Tamási Áron színművéből rendez tévéjátékot Tompa Miklós; Páger Antal, Horesnyi László, Jobba Gabi, Hűvösvölgyi Ildikó, Ferenczy István főszereplésével. Operatőr: Kecskés László.

Hűvösvölgyi Ildikó és Ferenczy István (Lippay Agnes felvételei)

A black and white close-up portrait of actor David Hambling. He has short, wavy hair and is looking directly at the camera with a slight smile. He is wearing a dark, textured suit jacket over a light-colored collared shirt and a dark tie. The background is out of focus, showing what appears to be an interior setting with a lamp on the right.

David Hambling, a Hemingway utolsó
című kisregényéből készült *Sárga csok*
az *Az ami látszik* című amerikai film
főszereplője. Rendező: Franklin J. Schaff-
ner

filmvilág

Ára: 4,— Ft